

ВАРІАНТ ПРОГРАМИ З ЛІТЕРАТУРИ І МОВИ У ФАБЗАВУЧІ

ЗАВДАННЯ: Орієнтувати викладача в програмах з літератури й мови в школах учеництва.

ЗМІСТ: Загальна характеристика програмового матеріалу.
Програми ФЗУ на базі семирічки.
Програми школи масової професії. ШУМП.
Підсумки.

Загальна характеристика програмового матеріалу

Доба соціалістичної реконструкції, перевищення виконання п'ятирічного плану в галузі промисловости, швидкі темпи колективізації села і на базі цієї колективізації знищення глитаю як класи, загострення класової боротьби—все це диктує перегляд навчальних планів та програм у масовій і середній школі, а зокрема у школах фабзавучу різних типів.

Соціалістична реконструкція протягом останніх років створює нові форми соціалістичної освіти. У галузі заводської праці поруч із фабзавучем на базі семирічки, в теперішній час існує ціла низка фабзавучів і на базі чотирьох та п'ятирічок, існують так звані ШУМП'и, школи масової професії. У всіх цих типах навчальних закладів висунені соціалістичною реконструкцією питання політехнізму й комунізму ставляться досить гостро. Ці питання не можуть не відбитися й на навчальних планах, і на поставі викладання суспільствознавчих дисциплін, а зокрема літератури й мови. Ці дисципліни в теперішній час набувають більшої питомої ваги, ніж це мало місце раніше. Адже література й мова, як дисципліни суспільствознавчого характеру мають не самі лише навчальні функції, але й функції виховні; вони належать до тих шкільних чинників, що формують світогляд підлітків і скеровують його в інтересах пролетарського будівництва. Суспільна цінність цих дисциплін в нашу добу набуває більшого значіння, ніж це було досі. Цілком природньо, що на ці суспільні предмети дово-

ється тепер звертати глибшу увагу, ніж це робилося у попередніх програмах. З цього випливає висновок, подиктований соціалістичною реконструкцією — перейти від колишніх програм до програм нових.

Але раніше треба сказати про те, з якою програмовою традицією ми переходимо до складання нових програм. Треба перш за все відзначити, що продиктована директивними освітніми органами комплексова система мови—літератури з суспільствознавство—мцілком збанкрутувала. Вона перекручувала в молодого покоління його класовий світогляд. Вона — ця система — в застосуванні до літератури й суспільствознавства говорила про жесь об'єктивне пізнання суспільних явищ письменниками. Вона пропонувала факти суспільного життя розцінювати на підставі художніх творів, вона знижувала літературу тільки на ступінь ілюстрації до класової боротьби. Таке твердження в теперішній час у школах вже не вживається, за винятком окремих ведмежих закутків. Зрештою, таке явище можна знайти й у великих промислових центрах, але там його практикують лише найреакційніші з педагогічного боку, а, значить, і з політичного, викладачі.

Збанкрутувала й друга система побудови курсу з мови й літератури, що в центрі своїм мала академічний підхід до цих питань. Багато програм говорили про історичний курс художньої літератури, зупиняючи увагу підлітків переважно на літературних творах передреволюційної доби, знайомились з так званими письменниками-клясиками і лише в їхній творчості намагались знайти найяскравіші художні риси літературних творів. До письменників сучасних, особливо пролетарських, ставилися досить зневажливо, гадаючи, що їхня творчість не є творчістю художньою. Від учнів вимагали тільки знання літературних фактів, а щонайбільше генези твору. При тому дану генезу зумовлювали історико-культурним середовищем. Те саме і в галузі мови. Тут центром ваги була розгорнена граматична система, а питанням про соціальні функції мовного акту надавали дуже невеликої уваги. Така побудова програм говорила про своєрідну дезерцію з сучасного громадського фронту та втікання до царини академізму. Ця дезерція безумовно відтягала школярів від сучасних їм суспільних явищ і безперечно не прищеплювала їм ніякого комуністичного виховання. Але й ця система в теперішній час вже цілком збанкрутувала і збереглася так само, як і система ілюстрацій, лише по ведмежих закутках або її проповідують найвідсталіші викладачі навіть і по великих промислових центрах, а таких відсталих викладачів ще дуже й дуже багато.

В протигагу до цих двох збанкрутованих систем було висунуто й третю, що так само збанкрутувала. Ця система говорила про художні цінності літературних явищ, примушувала звертати увагу школярів лише на естетичні цінності, на засоби художнього

оформлення і залишала на боці зміст твору. Ця система каструвала ідейно-класову суть цього змісту, а естетичні цінності розглядала тільки в описовому розрізі, не зумовлюючи їх явищами класового порядку й не надаючи їм відповідних соціальних функцій. Така постава питання, зв'язана з так званою формальною методою, що правда, була розповсюджена не дуже широко. Але й ця постава в теперішній час вже зійшла зі шкільного оводу.

Отже, останніми роками в шкільному житті збанкрутували три системи. Але поруч з ними треба відзначити й цілком здорові тенденції, що спостерігалися й спостерігаються в низці програм з мови й літератури, складених переважно молодими викладачами.

Про які тенденції йде мова у цих програмах?—Автори їхні в галузі літератури пересувають центр ваги на твори сучасних нам пролетарських письменників та їхніх найближчих попутників; автори цих програм намагаються, з'ясовуючи генезу творів, виходити з умов суспільного порядку, з умов класової боротьби та психо-ідеології класи—автора цих творів, але проте, соціальні функції літературних явищ залишаються затіненими. Так само активізується й викладання мови—її граматична система виконує тепер лише службові функції, що допомагають структурно оформити окремі мовні акти: конспекти-довідки. Крім того, граматичні явища в галузі фонетики й морфології виконують службові функції й щодо орфографічної письменності учня.

Отже, поруч із виявленою незадовільністю колишніх принципів побудови програм, поволі виконуються принципи інші, що наближають нас до програм, які продиктовує доба соціалістичної реконструкції і розгорнена жорстока класова боротьба.

Які ж основні моменти треба відрізнити в нових програмах? Розглядаючи названі предмети, треба передусім пам'ятати, що це не предмети загально освітнього характеру, а предмети характеру суспільного. Вони—література й мова—мусять, таким чином, виконувати суспільні функції, що зводяться до виховання комуністичного світогляду, допомагають розібратися в умовах суспільних явищ і дають змогу учневі застосовувати свої знання з літератури й мови у своїй соціальній практиці. Це значить, що нові програми, насамперед, повинні підкреслювати соціальні функції мови й літератури. Підкреслюючи ці функції, вони повинні, у свою чергу, простежити соціальну генезу виучуваних явищ і встановити ту динаміку взаємодії, що має місце між явищами соціального порядку та явищами мови й літератури. Як саме треба будувати програми, виходячи зі шойно накреслених засад? Щоби конкретніше відповісти на це питання, розгляньмо спочатку стан мови й літератури у школах фабрично-заводського учеництва на базі семирічки.

Програми ФЗУ на базі семирічки

Спочатку про українську літературу. Окрім щойно згаданих функцій, треба пам'ятати, що семирічна школа дала можливість своїм вихованцям обізнатися зі значною кількістю літературних фактів, переважно передреволюційного походження. При тому знайомість з літературними фактами не обмежувалася тільки уривками чи окремими ескізами, але й охоплювала окремі найвидатніші художні твори в цілому вигляді. Так, наприклад, учні мали змогу ознайомитися з твором Нечуя-Левицького „Микола Джеря“, Панаса Мирного „Хіба ревуть воли, як ясла повні“, Грінченка „Під тихими вербами“, з низкою творів Коцюбинського, Франка, Стефаника, Винниченка, Лесі Українки. Учні познайомилися і з лірикою в її найяскравіших зразках, починаючи від Шевченка. Крім того, треба мати на увазі й кількість „годин“, яку віддають для мови й літератури навчальні пляни. Ця кількість обмежується 112 годинами, при чому на літературу орієнтовно припадає 76 год., а на мову—36 год.

Беручи до уваги ці дані, як і основні принципи побудови нових програм, курс літератури можна спланувати таким чином. В центрі уваги поставити пророблення чотирьох тем: тема перша—соціальні функції літератури—10 год.; тема друга—соціальна природа літературних явищ—18 год.; тема третя—пролетарська література часів громадянської війни та соціалістичного будівництва—20 год.; нарешті, тема четверта—класова диференціація на літературному фронті—28 год. При тому кожна з зазначених тут тем проробляється в окремому кварталі річного циклу робіт з літератури й мови. Трохи докладніше розглядаючи першу тему, можна орієнтовно запропонувати такий спосіб її пророблення:

Лекція на тему: література та класа 2—год

Завдання перше—соціальна спрямованість художніх творів (поезія Блакитного й Тичини)—8 год.

Тема друга може в собі містити такі види робіт:

Завдання друге—літературні персонажі в класовому трактуванні авторів (Леся Українка—„В катакомбах“, Франко—„Борислав сміється“, Панч—„Муха Макар“)—4 год.

Завдання третє—сюжетне тло в трактуванні авторів (Коцюбинський „Фата Моргана“, Головка—„Бурян“. Майський—„Іспит“) 4 год.

Лекція—композиційні способи та їхня соціальна мотивація (Панас Мирний—„Хіба ревуть воли, як ясла повні“) 2 год.

Завдання четверте—соціальна природа та соціальні функції мови творів (Микитенко—„Брати“, Панч—„Повість наших днів“)—4 год.

Репетиторіум—соціальна природа та соціальні функції художніх творів—4 год.

Тема третя містить у собі такі роботи:

Лекція на тему: Література — функція класа (Пророблення статті Плеханова „Про французьку драму та малярство XVII віку“) 2 год.

Завдання п'яте—літературний стиль пролетарського романтизму доби громадянської війни (Лірика Блакитного, Сосюри, Хвильового—„Кіт у чоботях“)—6 год.

Завдання шосте—літературний стиль соціалістичного будівництва (Панч — „Повість наших днів“, Микитенко — „Діятелі“. Кузьмич — „Крила“, збірник „Більшовицька весна“, Ле — „Роман Міжгір'я“—12 год.

Тема четверта містить у собі такі завдання й лекції:

Лекція—література фашизму (Івченко — „Робітні сили“, Підмогильний — „Третя революція“) — 2 год.

Завдання сьоме література попутництва (Антоненко-Давидович — „Смерть“, Косинка — „Політика“, „Мати“) — 6 год.

Лекція—література міщанства (Копиленко — „Визволення“, Гжицький — „Чорне озеро“) — 2 год.

Завдання восьме—літературні групування і маніфести ВУСПП, „Молодняк“, „Плуг“, „Пролітфронт“, „Нова Генерація“) — 10 год.

Завдання дев'яте—політика партії в художній літературі (постанови ВКП та КП(б)У — 4 год.

Репетиторіум — розташування класових сил на літературному фронті — 4 год.

В центрі уваги всіх цих тем стоять не окремі літературні твори, як це було в дотеперішніх та й сучасних програмах, а соціальна генеза творів, соціальні функції цих творів, літературний стиль пролетаріату в добу громадянської війни та соціалістичного будівництва, класова диференціація літературного фронту й політика партії в галузі художніх явищ. Літературні факти служать тут лише за матеріал для пророблення накреслених тем.

Яким саме чином відбувається це пророблення? Спочатку кілька слів про лекції. Вони повинні супроводитися різноманітним ілюстративним матеріалом, соціально-прозорим і художньо-цінним. Природно, що лекція супроводиться розмовою, в наслідок якої викладач підсумовує її та рекомендує літературу для поглиблення лекційного матеріалу. Завдання проробляється при розгорненому лябораторному пляні. Треба відзначити, що по наших школах часто-густо практикують так званий врізаний лябораторний плян. Робота зводиться виключно до праці школярів у кабінетах, де їм видають потрібний для пророблення завдань матеріал. Матеріал цей проробляє кожний учень індивідуально. Висновки фіксуються в писаній формі і їх, знов таки в кожного учня зокрема, перевіряє черговий викладач. Такий тип врізаної лябораторної праці має схоластичний характер; праця позбавлена живого слова викладача, позбавлена тих інструктивних указівок, які педагог міг би дати в попередній розмові. Ці вказівки зачіпали б не одну лише методи праці, не обмежувалися б тільки характеристикою тем та матеріалів, даних для пророблення, але це живе слово викладача в попередній розмові могло б орієнтувати школярів і в явищах суспільного порядку, що зумовлюють ту чи ту тему, той чи той матеріал. Разом із тим тут треба відзначити, що практикований в низці шкіл врізаний лябораторний плян цілком позбавляє аудиторію найважливішого моменту лябораторного пляну—конференцій. Аджеж на конференціях підсумовують пророблену тему,

адже тут на конференціях учні висловлюють свої погляди з приводу окремих питань. У зв'язку з ними розгортається обміркування поставлених темою питань. Конференція перетворюється на живий організм, де особливо помітно виявляється інтереси та ініціатива школярів у проробленні запропонованої теми. Разом із тим на цих самих конференціях відбувається оцінка праці викладачем, вказівки на низку хиб та на методи їхнього виправлення. У цих конференціях викладач підсумовує вже пророблені проблеми, поширює та поглиблює їх. Через те треба рішуче висловитися проти практики врізаного лябораторного пляну, за розгорнений лябораторний плян.

Коли мова йде про методи праці, треба зупинити увагу на репетиторіюмах. Вони перетворюються на своєрідні конференції, що закінчують лябораторну працю з низки питань. В порядку дня цих репетиторіюмів стоїть синтетична тема, що об'єднує лекції й завдання. Викладач ставить певні запитання до цієї теми, аудиторія їх обмірковує, викладач підсумовує. Крім того, дані репетиторіюми, поза своїми безпосередніми функціями (повторення засвоєного), мають ще, подібно до конференцій, і контрольні функції.

Коли мова йде про викладання літератури, то треба мати на увазі, ще й додаткове читання під керівництвом викладача. Так, для кожного кварталу накреслюється низка великих творів, які мусять прочитати школярі й використати їх у дальших шкільних роботах. Для першого кварталу можна було б радити Коцюбинського „Фата Моргана“ та Сінклера „Джimmі Гігінс“; для другого кварталу—Головка „Бур'ян“, та Микитенка „Диктатура“; для третього кварталу—Кириленка „Кучеряві дні“ та „Натиск“ і, нарешті, для четвертого кварталу—найяскравіші твори поточної пролетарської літератури. Встановити, які саме твори треба проробити тепер, ще не можна, бо протягом року може з'явитися низка нових творів, не менш яскравих, ніж зазначені в шостому завданні, присвяченому літературному стилеві пролетаріату за часів соціалістичного будівництва.

Переходимо до мови. Завдання цієї дисципліни—дати навички до максимального використання соціальних функцій мови. Систематичному вивченню граматичних явищ та явищ орфографічних тепер зовсім не дається місця—всі ці явища у свій час були вивчені в семирічній школі. Якщо аудиторія фабзавуча, що базується на цій семирічці, зустрічатиме ті чи ті труднощі синтактично-структурного чи орфографічного характеру, то вони виправляються в процесі інших робіт з мови, а в крайньому разі можна припускати окремі епізодичні роботи. Всю увагу школярів віддається питанням, тісно сполученим із соціальними функціями окремих видів їхньої мови. Мові віддається всього 36 годин: в першому кварталі—18 годин, у другому—10 і в третьому—18. Четвертий квартал звільняється виключно для праці

з літератури. Темою першого кварталу є праця з книгою і конспектуванням; другого кварталу — реферування проробленого матеріалу та протоколювання; третього кварталу — праця з доповіддю та резолюціями. Тут нема так званої ділової мови, як і окремих видів газетних робіт. Це пояснюється тим, що викладачеві доводиться мати справу з учнями, що закінчили семирічку, нормальна програма якої передбачає щойно згадані види робіт. Що правда, і ті види навчальної праці, що конче потрібні для фабзавуча, так само передбачені програмою семирічки, але там вони ще не мають досить розгорненого характеру та й матеріал, з яким доводиться оперувати семирічники, зовсім не той, з яким доводиться оперувати фабзавучників.

Тему першого кварталу можна розподілити між окремими завданнями таким чином:

Аналіза змісту прочитаного матеріалу (передова стаття газети, політична брошура), плян у формі окремих тверджень — 4 год.

Тематична диференціація брошур; складний плян та виписки до нього — 6 год.

Конспектування прочитаного матеріалу з виписок — усне й письмове конспектування, текстуальне — 8 год.

Тема другого кварталу містить у собі:

Реферування 2—3 газетних статтів на одну й ту ж тему — газетні зведення — 4 год.

Реферування літературного матеріалу до завдання — 4 год.

Форма детального протоколювання шкільних конференцій — 2 год.

Тему кварталу третього можна побудувати за таким зразком:

Доповідь на заводських зборах; аналіза форми й техніки виконання цієї доповіді — 4 год.

Типи резолюцій та праця над ними — 4 год.

Переходимо до викладання російської мови та російської літератури. Спочатку про те, як ставили це викладання поруч з викладанням української літератури та української мови. Звичайно у шкільних програмах всі предмети мали своєрідну автономію, часто не було навіть потрібного контакту між цими двома дисциплінами. Тепер, коли візьмемо до уваги, що російській мові та літературі віддається 56 годин праці, то орієнтовно на літературу припадає 32 год., а на мову — 24. Ці години розподіляються в такий спосіб: на літературу в першому семестрі — 12 годин, а в другому семестрі — 20, на мову відповідно — 16 та 18.

Виходячи з зазначеної кількості часу, а також беручи до уваги той програмовий матеріал з російської мови та літератури, що є у відповідних директивах Наркомосу, звернених до семирічки, цей курс у фабзавучі на базі семирічки можна ставити таким чином: література звертає увагу на ті основні теми, які проробляють і підчас праці з української літератури. Таким

чином відбувається лише поглиблення тих самих тем одного й того ж питання. Від цього виграє і школяр—він одержує глибші знання, поширює потрібний йому літературний фактичний матеріал і набуває в процесі праці над цим матеріалом широкі й дієве клясове виховання. Це останнє в теперішній час особливо потрібне, бо фабзавучі формуються через біржі праці, що посиляють закінчивших семирічку, які часом не мають ніякого поняття про клясово-пролетарські позиції і безумовно в значній мірі не мають пролетарського світогляду. Ось це поглиблене пророблення тих самих проблем дає можливість боротися з дрібно буржуазними впливами, а часом і з глитайськими впливами. Таке пророблення протиставить цим впливам пролетарський світогляд, який мусить кінець-кінцем перевиховати підлітків в комуністичному дусі. Але, беручи до уваги, що кількість годин, приділених на літературу, не досить значна, доводиться трохи спростити теми літературного пророблення. Для першого семестру беремо тему такого характеру: література—функція кляси, а для другого семестру: клясова диференціяція на літературному фронті. Ці теми пророблюються за тою ж методою, що має місце і в роботах з української літератури.

Тема першого семестру може містити в собі такі роботи:

Завдання перше—Жовтень у клясовому переломленні клясово різних письменників (Кірілов—„Гимн пролетариату“, Яковлев—„Октябрь“, Ключев—„Красная песнь“, Есенін—„Преображение“, Блок—„Двенадцать“, Толстой—„Гидра“) — 6 год.

Завдання друге—Доба відновлення господарства в змалюванні письменників різної клясової природи (Гладков—„Цемент“, Федін—„Трансвааль“, Булгаков—„Дьяволиада“) — 6 год.

Тему другого семестру можна проробити так:

Завдання третє—Обличчя пролетарської літератури реконструктивного періоду (Безименский—„Выстрел“, Деклярація ВДП'у) — 6 год.

Завдання четвєрте—Обличчя попутницької літератури (Олєша—„Зависть“, Деклярація спілки письменників) — 4 год.

Завдання п'єте—Революційно-селянська та глитайська література (Доронін—„Тракторный пахарь“, Деклярація спілки селянських письменників, Орешін—„Сказание деревенского петуха“) — 4 год.

Лекція—Фашистська та обивательсько-міщанська література наших днів — 2 год.

Репетиторію м—Клясова диференціяція на літературному фронті — 4 год.

Для додаткового читання слід рекомендувати Серафимовича „Железный поток“, Фурманова „Чапаев“, Караваєвої „Лесозавод“, Панферова „Бруски“, Богданова „Инженер Менни“.

У галузі розвитку мови та праці з російської мови застосовуються ті ж теми, що й у праці з мови української. Дане явище лише поглибить мовні структурні навички школяра і, крім того, дасть можливість більше уваги віддати стилістичній стороні усної й письмової мови.

23. Програми школи масової професії ШУМП (на базі чотирирічки)

Цей тип навчальних закладів покликав до життя швидкий темп розвитку п'ятирічки, що зажадав від країни величезної кількості робітничої сили. Фабзавучі давали їй продовжують давати робітників середньої кваліфікації, а підчас розгортання промисловості став потрібний новий тип робітників—робітників масової професії. Щоби дати основні навички цьому новому представникові фабрично-заводської праці, були створені школи учеництва масової професії, що, проте, є заходом тимчасового порядку. Розраховані лише на два роки навчання, даючи обмежену кількість технічних знань, майже не вносячи ніякого політехнізму в ці знання й навички, мало виховуючи в громадсько-пролетарському напрямі, ШУМП'и найближчим часом мають тенденцію перетворитися на звичайний фабзавуч на базі чотирирічки, з наданням більшої кількості часу праці з суспільствознавчого циклу, а зокрема з літератури й мови. Але поки ШУМП'и існують, доводиться говорити про програми з цих предметів і в них. Ці програми обмежені кількістю часу, відданого в школах цього типу українській та російській мовам. Першій всього—112 годин, а другій—56. Крім того, треба взяти до уваги, що вступники до ШУМП'ів мають надто слабенькі і навички до структури мовних актів і навички орфографічного порядку. А через те цілком природньо, що в даному типі шкіл доводиться велику кількість годин віддавати культурі цих навичок і лише меншість часу—літературі. Співвідношення між цими двома предметами на лекціях української мови і літератури можна орієнтовно визначити такими цифрами: українська література—42 години, українська мова—70 годин, література російська—20 годин, російська мова—36 годин. І тут перед обидвома предметами стоять ті ж завдання, що й у школі фабрично-заводського учеництва на базі семирічки. Ці завдання тільки обмежує обсяг літературного матеріалу та обсяг тих мовних типів, які для теперішнього часу найактуальніші і соціально найцінніші. Через те, побудовуючи програми праці з літератури, доводиться брати в трохи змінений редакції ті ж основні теми, про які ми говорили вище. Праця з української літератури починається з другого кварталу; проробляється тема: „соціальні функції літератури“, якій віддається у другому кварталі 12 год., а в третьому кварталі—14 год. У четвертому кварталі проробляють тему: „розташування класових сил на літературному фронті“, на яку витрачається 16 годин. Перша тема містить у собі такі лекції та завдання:

- Лекція—Письменник і робкор; їхні соціальні функції, форма їхніх творів. 2 год.
Завдання перше—Класова позиція авторів (Микитенко—„На сонячних гонах“, Франко—„До світла“ 6 „

Завдання друге—Автор та його герої (Хвильовий—„Кіт у чоботях“)	4 год.
Завдання третє—сюжетне тло в трактуванні автора Микитенко—„Брати“)	8 „
Лекція—Основні елементи художніх творів та їхня соціальна природа, їхня функція.	2 „
Репетиторіум для пророблення зазначеної теми.	4 „

Тему четвертого квартала можна проробити так:

Завдання четверте—Обличчя пролетарського письменника (Микитенко—„Диктатура“)	6 „
Завдання п'яте—Обличчя попутника (Лірика Тичини)	6 „
Лекція—Обличчя фашистської літератури	2 „
Лекція—Політика партії в художній літературі	2 „

Через вищезазначені причини аналогічні теми проробляються і підчас праці з російської літератури, що починається так само з другого кварталу. На порядку денному цього кварталу стоїть тема: „Автор та його герої“, якій віддається 4 години. У третьому кварталі—„Пролетарська література наших днів“—6 годин. У четвертому кварталі—„попутництво й фашизм на літературному фронті“—10 годин.

Відповідні теми можна проробляти таким способом:

Лекція—Розмова з ілюстраціями на тему „Автор та його герої“. Завдання—викрити соціально-класову приналежність автора й визначити соціальну функцію літератури.	4 год.
Завдання перше—Пролетарська література молодняка (Богданов—„Первая девушка“, Горбатов—„Ячейка“)	4 „
Лекція—Основні риси характеру пролетарської літератури доби відновлення та соціалістичної реконструкції	2 „
Завдання друге—Соціальна прир. попутн. (Лавренєв—„Ветер“)	4 „
Завдання третє—Соціальні функції глитайської літератури (Орешин—„Сказ деревенского петуха“)	4 „
Лекція—класова диференціація на літерат. фронті наших днів	2 „

Поруч із цими літературними зразками, що зустрічаються у вищезазначених програмах з літератури, як матеріал для окремих завдань, школярам пропонують прочитати низку окремих художніх творів. При тому дані художні твори повинні бути в свою чергу використані як школярами, так і викладачем в їхній шкільній праці над проробленням зазначених раніше літературних тем. Список книг для додаткового читання дуже незначний—доводиться брати до уваги і кількість визначеного на домашню працю часу, і обтяження учнів іншими роботами, зокрема з суспільствознавчих питань. Насамперед рекомендується прочитати Хвильового „Солонський яр“, Любченка „Зяма“, Микитенка „Тринадцята весна“ та Панча „Повість наших днів“.

Щодо мови, треба відзначити, що тут праця йде за тим самим принципом, про який ми казали тоді, коли розгорталася програма з техніки мови в школі учеництва на базі семирічки. На працю з української мови приділяється 70 годин, при чому в першому кварталі—28, у другому—16, в третьому—14 і в четвертому—12. Темпи для відповідних кварталів такі: способи читання

й планування прочитаного матеріалу, виписки й конспектування, протокол та кореспонденція до газети, доповідь інформаційна та звітна.

Ці теми можна проробити так:

Змістова аналіза прочитаного матеріалу; контрольні запитання до нього та відповіді на них (усні й письмові).

Матеріал: газетні статті	12 год.
Складення плану в формі тез до прочитаного матеріалу та оповідання за планом	16 "
Аналіза прочитаного матеріалу до даної теми. Його планування та виписки. Матеріал: газетні статті та брошури	10 "
Усне, а потім письмове конспектування проробленого матеріалу.	6 "
Конспектування лекцій та висловлень окремих товаришів	4 "
Способи праці над протоколом	6 "
Способи праці над дописами	4 "
Звіт про пророблену працю в усній та письмовій формі	4 "
Інформаційне звітномлення на дану тему на підставі газетного матеріалу	8 "

Проробляючи ці теми, викладач звертає увагу не тільки на їхній зміст, але й на синтактично-структурну будову. При тому всі роди синтактичних явищ треба підпорядкувати відповідним темам. Через те перша тема, сполучена з плануванням прочитаного матеріалу, зумовлює такі моменти:

Запис запитань та відповідей,
Запис плану,
Аналіза їх із синтактичного погляду,
Речення та зв'язок всередині речень,
Крапка, кома, знаки питання та оклику.

Праця, сполучена з виписуванням та конспектуванням, у свою чергу зумовлює:

Аналізу випису і конспекту з синтактичного погляду,
Речення складні,
Зв'язок між ними,
Крапки (пропуски у виписках).

Третя тема, сполучена з протоколюванням та дописами до газети, в синтактичній галузі потребує таких моментів:

Аналіза протоколювання зі структурного погляду
Поняття про пряму та непряму чужу мову,
Перетворення одної з цих форм мови на другу,
Двокрапка та лапки.

Нарешті, остання тема сполучена з доповіддю, потребує проробити аналізу всіх форм мови в синтактичному розрізі:

Розклад складних речень на прості та навпаки,
Рівнобіжні конструкції.

Якщо від української мови та її синтактичної структури перейти до мови російської, то тут треба відзначити ці ж теми, які ми щойно вказали. У першому кварталі для цих тем дається 14 годин, у другому—10, в третьому—8 і в четвертому—4 год., а разом 36 год. Викладач російської та української мов у процесі пророблення даного синтактичного матеріалу обов'язково

повинен завжди відзначати ті особливості в галузі синтакси, що мають місце в українській мові порівняно до мови російської, а в російській — порівняно до мови української. Щодо ортографічних навичок, то тут запропонувати єдиний систематичний курс неможливо. Викладач мусить, на підставі перших 2-3 письмових робіт встановити ортографічні помилки, що найчастіше зустрічаються в записах школярів і, ґрунтуючись на цих типових помилках виробити індивідуально для кожної групи учнів план ліквідації цих помилок. При цьому треба завжди віддавати достатню увагу тим двом мовним стихіям, які спостерігаються в мові школярів. Через те й тут порівняльна метода мусить відіграти видатну роль, та порівняльна метода, що підкреслює ортографічну різницю між українською та російською мовами. Викладач, як матеріалом для культури ортографії, повинен безперечно користуватися тими роботами, що тісно сполучені з основними завданнями кварталних тем навчального плану. Але, крім них, можна звертатися й до окремих епізодичних вправ ортографічного характеру, щоби дати учням змогу набути твердіші навички до писання. Для цих епізодичних вправ треба використати ту кількість часу, що приділяється для мови. Крім того, на конференціях з літератури, а особливо підчас консультацій та контрольних запитань до завдань, щоразу треба звертати особливу увагу учнів на поправне писання слів, на розвиток ортографічних та стилістичних навичок у їхніх роботах.

Підсумки

Підсумовуючи сказане про проєкт нових програм періоду соціалістичної реконструкції, треба насамперед підкреслити, що ці програми як з мови, так і з літератури, найактуальніші, виконують певні соціальні функції, виховують комуністичний світогляд у школярів, орієнтують їх у літературно-класовому процесі й показують їм шляхи використання як мовних даних, так і даних літературних в інтересах аудиторії ширшої, ніж аудиторія шкільна, прищеплюють школярам навички до самостійної праці. Всі ці навички школярі повинні винести до заводського цеху, до робітничого колективу, на читацькі конференції, на книжні виставки. Отже, як наслідок виконання цих програм, треба дати належні навички для культурного робітника низового масштабу, бо цей молодий культурний робітник буде конче потрібним гвинтиком у загальній машині культурної революції. Цей проєкт нових програм рішучо протиставиться опортуністичним вимогам, зв'язаним з „об'єктивністю“ літературних явищ, зі своєрідним комплексуванням літературних ілюстрацій з суспільствознавством.

Цей проєкт нових програм пориває з дезерцією з суспільного фронту, з утіканням до своєрідного літературного й граматичного академізму. Цей проєкт нових програм відкриває шляхи до участі школярів у загальному соціалістичному будівництві.